

UDC 336.71

ANALYSIS OF FINANCIAL STABILITY OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THREATS AND PRESENT CRISIS

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАГРОЗ ТА КРИЗОВИХ ЯВИЩ СЬОГОДЕННЯ

Oliinyk Andrey

Senior lecturer in finance, banking and insurance Khmelnytsky National University Khmelnytsky, Ukraine

Олійник Андрій Володимирович

Старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Хмельницького національного університету м. Хмельницький, Україна

Abstract. The article analyzes the financial stability of the banking system of Ukraine in conditions of economic crisis. The attention to capitalization level of problem loans and the monopolization of the banking system. It was established that the banking system is most exposed to bad loans.

Key-words: analysis, financial stability, banking system, crisis, the Herfindahl-Hirschman Index, capital, liquidity, problem loans.

Анотація. У статті проведено аналіз фінансової стійкості банківської системи України в умовах кризового стану економіки. Акцентовано увагу на капіталізації, проблемних кредитах та рівні монополізації банківської системи. Встановлено, що банківська система найбільше потерпає від проблемних кредитів.

Ключові слова: аналіз, фінансова стійкість, банківська система, криза, індекс Херфіндалля-Хіршмана, власний капітал, ліквідність, проблемні кредити.

Негативні наслідки впливу кризового стану економіки України протягом 2013-2015 років на діяльність банків, їх вразливість до коливань на світовому та національному фінансових ринках, локальні проблеми в діяльності великої кількості банків створюють реальну загрозу системної банківської кризи. Це обумовлює необхідність забезпечення фінансової стійкості банківської системи України. Особливої ваги дане питання набуває через значний вплив фінансової стійкості банківської системи на безпеку та ефективність функціонування вітчизняної економіки в цілому. Тому аналіз фінансової стійкості національної банківської системи є необхідною умовою для обґрунтування передумов її порушення, а також об'єктивної оцінки її поточного та прогнозованого рівнів.

Досліджуваній проблематиці присвячено цілий ряд наукових праць зарубіжних науковців, зокрема: С.В. Абляєва, Ф. Аллена, А. Бергера, Г.Ю. Беца, Р. Коттера, К.О. Кулікової, І.В. Ларіонової, Ю.С. Масленченкова, Е. Ріда, Дж. Тобіна, Х. Мінські, Ф. Мишкіна, та інших. Їх праці направлені на дослідження фундаментальних засад умов стійкого розвитку банківських систем.

Останнім часом цілий ряд ґрунтовних публікацій щодо організаційно-правових та інформаційно-аналітичних засад забезпечення фінансової стійкості банківської системи та окремих банків з'явився у вітчизняній науці. Слід відмітити праці О.І. Барановського, О.Д. Вовчак, В.М. Гейця, О.В. Дзюблюка, А.О. Єпіфа-

нова, І.Б. Івасіва, А.Я. Кузнєцової, Б.Л. Луціва, А.М. Мороза, Л.О. Примостки, І.В. Сала, М.І. Савлука, Т.С. Смовженко, та інших.

Разом з тим аналіз наукової літератури, з даної проблематики, дозволяє стверджувати, що ряд проблем залишається невирішеними. Так, зокрема, недостатньо дослідженою є проблема забезпечення фінансової стійкості банків в умовах криз. Зважаючи на той факт, що банківництво перебуває в постійному розвитку, аналіз фінансової стійкості банківської системи України є необхідним особливо в умовах кризового стану вітчизняної економіки сьогодення.

Тому метою дослідження є аналіз фінансової стійкості банківської системи України, яка перебуває під впливом глобалізаційних процесів світової фінансової системи та кризового стану вітчизняної економіки.

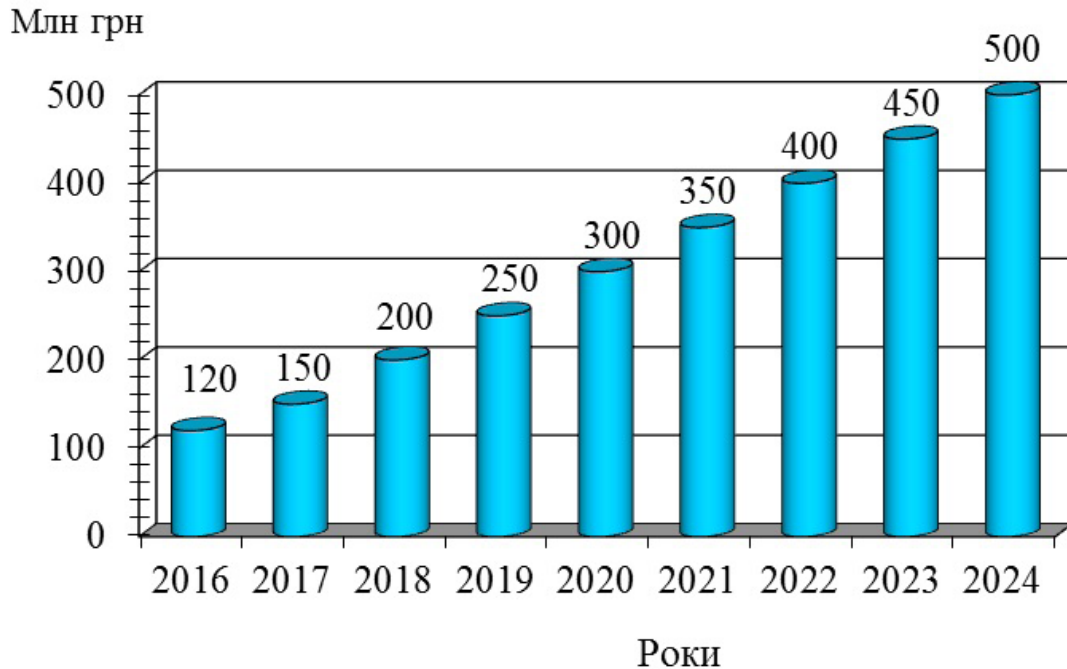
Визначаючи фінансову стійкість банку, слід зауважити, що на думку О.І. Барановського: «Забезпечення фінансової стійкості банку передбачає уточнення теоретичних засад її формування; дослідження чинників, що зумовлюють стійке функціонування банківського сектору; визначення реального рівня забезпечення стійкого розвитку сукупності банківських інститутів; розробку й реалізацію комплексу заходів, спрямованих на дотримання належних кількісних та якісних параметрів такої стійкості» [1, с.585].

Вважаємо, що все перераховане вище, забезпечить спроможність банківської системи подолати кри-

зові ситуації в різних сферах і продовжувати функціонування, не викликаючи при цьому необхідності в економічних агентів радикально змінювати свої цілі і завдання щодо клієнтів навіть в умовах істотно негативних наслідків. Саме в цьому і полягає стійкість банківської системи.

стійкості банку.

Варто відмітити, що за станом на 01.01.2014 54,8% усього статутного капіталу та 60,1% власного капіталу сконцентровано у 16 найбільших банках України (таблиця 1).

Рисунок 1 – Динаміка запланованого зростання статутного капіталу вітчизняних банків протягом 2016-2024 років

Одним із найважливіших чинників, за яким можна судити про фінансову стійкість, як окремого банку, так і банківської системи в цілому, є рівень капіталізації. Достатній обсяг власного капіталу забезпечує економічну безпеку, самостійність, прибуткову діяльність на ринку банківських послуг, що в кінцевому підсумку позитивно позначається на фінансовій стійкості та стабільній діяльності банку.

Тому, Національний банк України (НБУ) встановлює обов'язкові вимоги щодо мінімального розміру регулятивного капіталу, яких мають дотримуватися банки. Так, станом на кінець липня 2011 року були встановлені вимоги до мінімального регулятивного капіталу (Н1) банків у розмірі 120 млн грн. Однак, постановою «Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру», згідно якої розмір статутного капіталу банків за період 2015-2024 років передбачає поступове зростання (рисунок 1) [2]. Таким чином, НБУ дбає про забезпечення фінансової стійкості банків, посилюючи вимоги до їх капіталізації.

І дійсно, у відповідності до захисної функції власного капіталу банки можуть нейтралізувати збитки, зберегти платоспроможність, а також залучити додаткові ресурси для підтримання ліквідності. Достатність капіталу або капітальна адекватність обсягу здійснюваних операцій – важливий індикатор фінансової

Більш того спостерігається динаміка до посилення концентрації капіталу в банках першої групи протягом 2014 року. Так за станом на 01.01.2015 року в групі найбільших банків уже сконцентровано 60,1% усього статутного капіталу та 74,3% власного капіталу банківської системи України.

Така ситуація свідчить про певну монополізацію ринку банківських послуг в Україні, що негативно впливає на розвиток конкуренції. Слід зазначити, що в країнах з розвинутою економікою найбільшим банкам належить лише п'ята частина сукупного капіталу банківської системи [5].

Як влучно зазначили Е. Рід і Р. Коттер, достатність капіталу – це "... здатність банку компенсувати втрати та попереджати банкрутство..." [6, с.187]. Таким чином, саме достатній обсяг капіталу дає банкові змогу функціонувати незалежно від отриманих збитків. Власний капітал має бути адекватним обсягу активів із урахуванням ступеня їх ризику. З урахуванням інфляційних процесів, політичної нестабільності, розширенням масштабів банківської діяльності та підвищенням ризиків банки прагнуть до збільшення власного капіталу.

Як видно з таблиці 1 протягом 2014 року статутний капітал перевищував сукупний власний капітал банків України, що не є позитивним чинником, адже накопичення збитків, отриманих банками протягом фінансової кризи

Таблиця 1

Структура власного капіталу банків України (перша група та всього по системі) за період з 01.01.2014 по 01.01.2015 (складено за [3; 4])

Назва банку	Станом на 01.01.2014				Станом на 01.01.2015			
	Статутний капітал, тис. грн	Питома вага, %	Власний капітал, тис. грн	Питома вага, %	Статутний капітал, тис. грн	Питома вага, %	Власний капітал, тис. грн	Питома вага, %
ПРИВАТБАНК	16 352 079	8,8	20 311 621	10,5	18 100 740	10,1	22 696 359	15,3
ОЩАДБАНК	15 829 632	8,5	20 455 511	10,6	18 302 480	10,2	22 749 157	15,4
УКРЕКСІМБАНК	16 514 051	9,1	18 083 276	9,8	16 689 042	9,3	13 536 221	9,1
ДЕЛЬТА БАНК	2 327 000	1,8	3 325 344	1,7	3 727 000	2,1	4 749 714	3,2
ПРОМІНВЕСТБАНК	8 199 297	4,4	5 384 190	2,8	8 212 007	4,6	6 075 543	4,1
УКРСОЦБАНК	1 813 727	1,0	8 667 738	4,5	2 468 023	1,4	6 238 628	4,2
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	3 002 775	1,6	7 236 738	3,7	3 002 775	1,7	6 148 300	4,2
СБЕРБАНК РОСІЇ	3 392 461	1,8	3 666 785	1,9	3 392 461	1,9	3 904 103	2,6
АЛЬФА-БАНК	4 639 121	2,5	4 198 756	2,2	4 639 121	2,6	3 509 689	2,4
ВТБ БАНК	5 415 784	2,9	3 206 944	1,7	5 415 764	3,0	5 087 654	3,5
ПАТ "НАДРА"	3 890 363	2,1	4 032 299	2,1	3 890 363	2,2	3 385 509	2,3
ПУМБ	3 294 492	1,8	4 652 300	2,4	3 294 492	1,8	4 777 262	3,2
БАНК ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ	2 300 000	1,2	2 108 622	1,1	2 800 000	1,6	2 649 050	1,8
УКРСИББАНК	1 774 333	0,97	2 650 275	1,4	1 774 333	1,0	1 780 587	1,2
ОТП БАНК	2 868 191	1,6	3 359 401	1,8	2 868 191	1,6	1 374 817	1,0
УКРГАЗБАНК	9 662 758	5,2	4 522 482	2,3	9 481 561	5,3	1 570 507	1,1
Всього по банках I гр	101 276 063	54,8	115862284	60,1	108 058 352	60,1	110233100	74,3
Всього по банківській системі України	185 239 000	100	192599000	100	180 150 000	100	148023000	100

2008-2010 років та кризового 2014 року призвело до того, що збитки були погашені за рахунок власного капіталу.

За даними таблиці 2, видно, що частка статутного капіталу у власному капіталі банків перевищує 100% саме в кризовий період. Так було в період з 2010 по 2012 роки та у 2014 році. У той же час за даними таблиці 2 можна зробити висновок, що вітчизняні банки протягом 2001–2013 років збільшили статутний капітал у 34,9 разів, а власний капітал у 21,7 рази. Однак,

у 2014 році маємо падіння даного показника. Так статутний капітал в порівнянні з 2001 роком збільшився у 34 рази, а власний капітал відповідно у 16,6 разів.

Слід зазначити, що необачно великий обсяг власного капіталу негативно позначається на ефективності діяльності банку. Тому збереження оптимального співвідношення між власним капіталом та іншими показниками діяльності банку є вкрай важливим і непростим завданням банківського менеджменту.

Таблиця 2 – Динаміка частки статутного капіталу банків у власному капіталі банків України протягом 2001 – 2014 років (складено за даними [3])

Звітна дата	Статутний капітал, тис. грн	Власний капітал, тис. грн.	Питома вага статутного капіталу у власному капіталі, %
01.01.2002	5 321 977	8 896 537	60
01.01.2003	5 998 120	9 983 426	60
01.01.2004	8 116 111	12 881 878	63
01.01.2005	11 648 338	18 421 431	63
01.01.2006	16 144 439	25 450 853	63
01.01.2007	26 266 179	42 566 109	62
01.01.2008	42 872 630	69 578 274	62
01.01.2009	82 454 241	119 263 048	69
01.01.2010	119 188 503	120 207 619	99

01.01.2011	156 542 467	146 100 398	107
01.01.2012	171 865 069	155 487 381	111
01.01.2013	175 204 106	169 320 479	104
01.01.2014	185 239 738	192 599 813	96
01.01.2015	180 150 589	148 023 978	122

Важливою характеристикою фінансової стійкості банку є якість його активів. Якість активів характеризують неоднаково, зокрема, визначають дохідність активів, рівень ризику, частку дохідних активів, рівень диверсифікованості, частку непрацюючих та неприбуткових активів. Поняття «якість активів» відображає ступінь (величину) закладеного в активах ризику. Якість активів обернено пропорційна до частки безнадійних та неповернутих коштів за кредитними операціями.

Значимо, що якість активів визначають насамперед повним чи потенційно повним поверненням кожного активного фінансового інструмента в обумовлені договором терміни, а також отриманням додаткової вартості даних активів у вигляді відсотків, дивідендів та інших доходів. Зрозуміло, що структура та якість активів значною мірою визначає рівень ліквідності та платоспроможності банку. Високоякісні активи забезпечують відповідний рівень банківського прибутку.

На рисунку 2 бачимо, що різке зростання проблемних кредитів до 9,4% (більше допустимого значення 5%), почалося з 2009 року, і було обумовлене слабкою здатністю вітчизняної банківської системи протидіяти наслідкам світової фінансової кризи. Протягом 2014-2015 років спостерігається збільшення частки проблемних кредитів відповідно до 13,5% та 21,2%, що є вкрай негативним індикатором фінансової стійкості банківської системи.

Аналіз динаміки розглянутих нами показників (власного капіталу та проблемних активів) характеризує досягнутий на певну дату рівень фінансової стійкості банківської системи. Проте для прогнозування можливих проблем у банківській системі не менш важливими на наш погляд будуть показники концентрації власного капіталу та проблемних активів.

Тому, найбільш оптимальним для збереження достатнього рівня конкуренції на ринку банківських послуг та одночасного забезпечення фінансової стійкості банківської системи буде нарощування обсягів капіталу з обмеженнями на реорганізацію банків. У країнах з розвинутою ринковою економікою прийняті відповідні нормативи щодо концентрації на ринку. Таким нормативом є індекс Херфіндаля-Хіршмана (Herfindahl-Hirschman Index (HHI) – показник, що використовується з метою оцінки рівня монополізації галузі.

Нами було проведено розрахунки індекса Херфіндаля-Хіршмана для банків першої групи – найбільших банків України. Саме ця група банків, як було встановлено вище, є загрозою монополізму в банківській системі України. Значення індекса Херфіндаля-Хіршмана для банків першої групи в 2014 році складає 0,062143, а у 2013 році – 0,039653. На рисунку 3 показана динаміка індекса Херфіндаля-Хіршмана для банків першої групи протягом 2006-2014 рр.

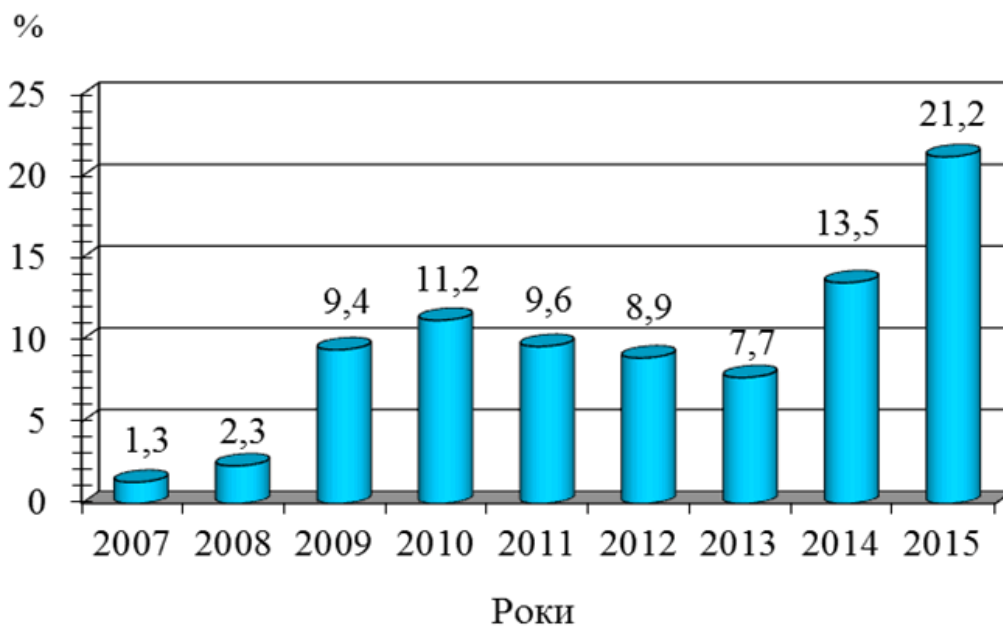
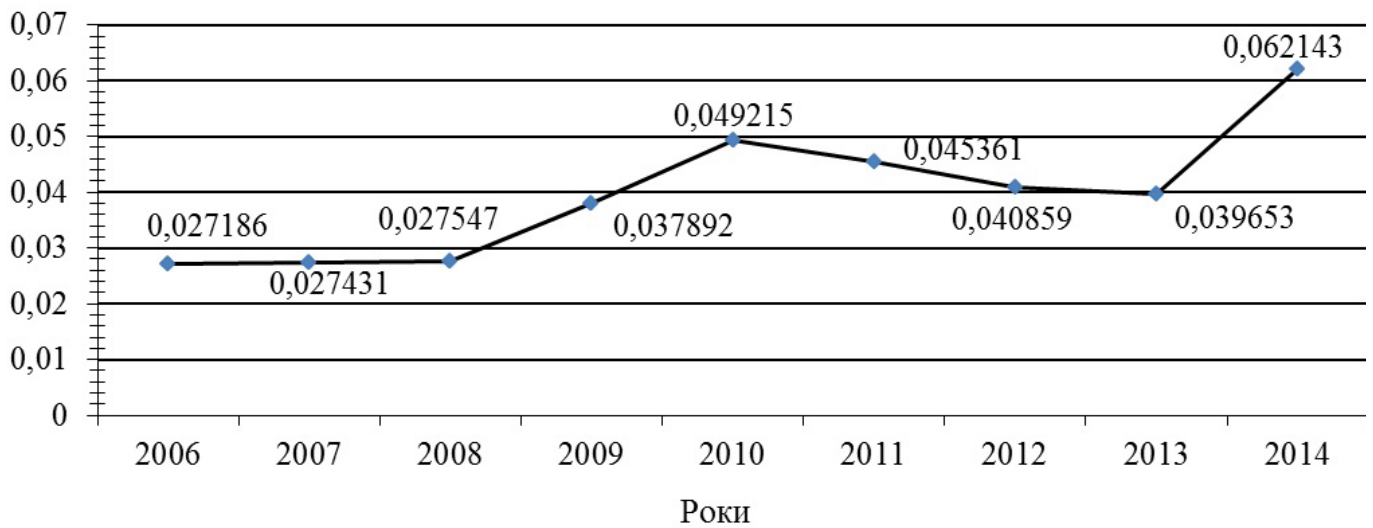

Рисунок 2

Динаміка питомої ваги простроченої кредитної заборгованості у кредитному портфелі банків України протягом 2007–2015 років [3]

Рисунок 3
Динаміка індекса Херфіндаля-Хіршмана для власного капіталу банків першої групи протягом 2006–2014 років (розраховано на основі [3])

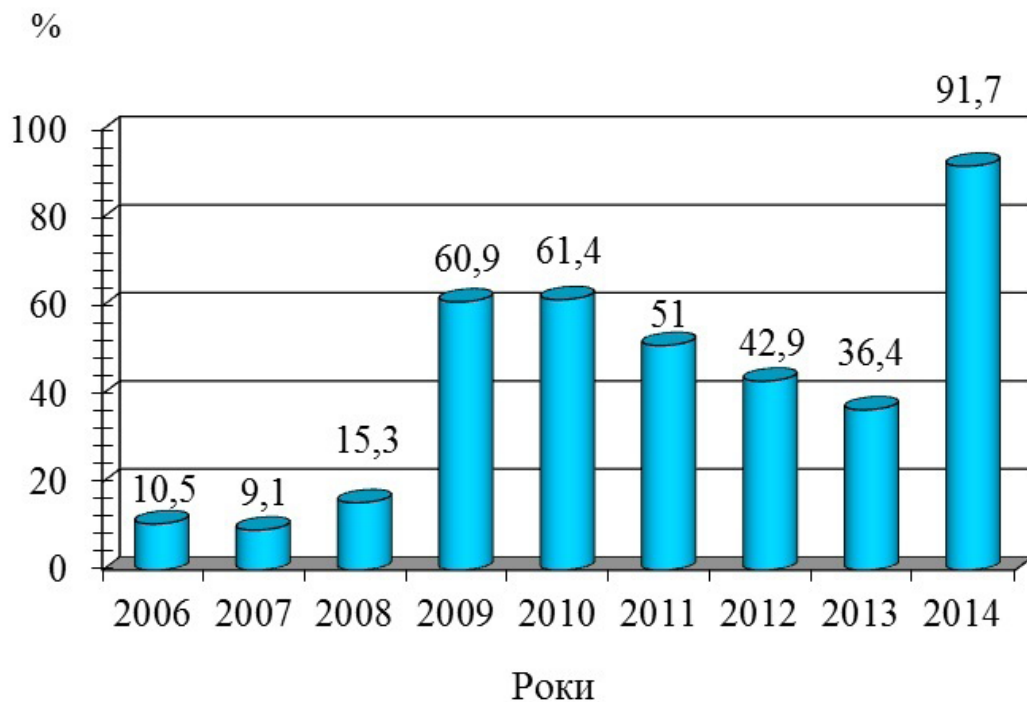
На основі проведених розрахунків та їх аналізу, можемо констатувати, що вітчизняний ринок банківських послуг належить до низько концентрованих ринків (значення індекса Херфіндаля-Хіршмана не перевищує 0,1) (рисунок 3), тому підвищення концентрації капіталу в банківській системі України не призведе до суттєвого зниження конкуренції.

Проаналізуємо також динаміку відношення проблемної кредитної заборгованості до власного капіталу банків України (рисунок 4).

Проведений аналіз показує достатньо високий

рівень покриття власним капіталом простроченої кредитної заборгованості протягом 2006–2008 років (рисунок 4). Проте різке її зростання у 2009 році та збереження у 2010 році, як і збереження на певному рівні протягом 2011–2013 років, а особливо зростання у 2014 році до 91,7% дають підстави вважати, що подібного потрясіння вітчизняна банківська система може не витримати. Ситуація ускладнюється ще й тим, що відношення проблемної заборгованості у портфелі банків до ВВП країни складає понад 7%.

У банківській системі України встановлена гранич-

Рисунок 4 – Динаміка відношення простроченої кредитної заборгованості до власного капіталу банків протягом 2007–2014 років [3]

на межа Міжнародним валютним фондом у 2% була майже досягнута ще у 2008 році. Таким чином, можемо зробити висновок, що незважаючи на досить високий рівень конкуренції, банки не змогли запобігти різкому зростанню проблемної заборгованості, що на кінець 2010 року склала 61,4%, на кінець 2014 року 91,7% власного капіталу банків. Для підвищення стійкості вітчизняної банківської системи доцільно нарощувати її загальну капіталізацію, при цьому припустиме навіть зростання концентрації власного капіталу без шкоди для конкуренції.

Проблеми з недостатньою ліквідністю банку також можуть перерости в кризу ліквідності, банкрутство та ліквідацію банківської установи. Маючи на увазі тісні взаємозв'язки між банками, логічним є і те, що криза ліквідності одного банку може поширитися на інші, створюючи загрозу дестабілізації всієї банківської системи. Надлишкова ж ліквідність є результатом неефективного банківського менеджменту та свідчить про неспроможність ефективно розпоряджатися вільними ресурсами. Така ліквідність спричиняє зниження рентабельності банківської діяльності та може призводити до збиткової діяльності банку.

Як відомо, механізм забезпечення ліквідності банків з боку НБУ передбачає дотримання встановлених вимог до ліквідності, зокрема нормативів миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6). Динаміку миттєвої ліквідності вітчизняних банків протягом 2012-2015 років показано на рисунку 5.

ежлива в умовах кризових фінансових явищ ситуація.

Так, відповідно до офіційних даних НБУ, показник миттєвої ліквідності загалом по банківській системі у 2015 році становить 72,3% (при нормативному значенні Н4 – 20%), поточної ліквідності – 78,8% (за нормативом Н5 – 40%), короткострокової ліквідності – 88,8% (за нормативом Н6 – 60%) (рисунки 6-7).

Як видно з рисунків 5, 6 та 7, виконання банками нормативів ліквідності характеризується певною динамікою. Так миттєва ліквідність мала тенденцію до спадання, але у 2015 році зафіксовано рекордне її збільшення до 72,3%. Поточна ліквідність динамічно зменшується, але не суттєво. Короткострокова ліквідність у 2015 році зросла до 88,8%, але практично знаходиться на одному рівні протягом аналізованого періоду. У цілому, фактичні показники ліквідності значно перевищують їх нормативне значення, що свідчить про надмірне перевищення наявних у розпорядженні банків короткострокових ліквідних активів над їх зобов'язаннями з відповідними термінами виконання.

На наш погляд у банківській системі України, виникає ситуація, коли, підвищуючи свою ліквідність, банки залучають на свої рахунки значні обсяги грошових коштів, але цим самим зменшують свій прибуток. Така ситуація в кінцевому результаті може призвести до неплатоспроможності банківської установи попри її здатність виконати поточні зобов'язання. Ми вважаємо що, це призводить до створення так званої фінансової піраміди, яка є ліквідною, однак у той же час неплатоспроможною. При цьому, якщо припиняється

Рисунок 5 – Динаміка миттєвої ліквідності банків за період 2012-2015 років

Однак, якщо не враховувати такі, здавалося б, позитивні моменти нагромадження грошової маси у банківській системі країни, а розглянути стан ліквідності банків 2012 – 2015 років, то вийде досить супер-

надходження коштів, то з часом подібна структура стає неліквідною і банкрутує.

Таким чином, забезпечення ліквідності банків за умов кризових явищ на фінансових ринках шляхом

Рисунок 6 – Динаміка поточної ліквідності банків за період 2012-2015 років

Рисунок 7 – Динаміка короткострокової ліквідності банків за 2012-2015 роки

скорочення обсягу активних операцій хоча і дозволяє банківській системі підвищити свою надійність, проте є не вигідним для розвитку та підтримки стабільності національної економіки. Тому, на наш погляд, виникає потреба обмеження надлишкової ліквідності банківських інститутів, а також підтримки її на природному рівні, відповідно до раніше встановлених вимог.

Процес глобалізації світових фінансових ринків,

до якого приєдналася і Україна в контексті євроінтеграційних процесів, супроводжується виникненням ряду потенційних ризиків, а саме:

- з'являється можливість проникнення в банківську систему України капіталу юридичних осіб, в тому числі капіталу нерезидентів, з нестійким фінансовим становищем та сумнівною діловою репутацією;

- інтернаціоналізація може привести до перетину ком-

петенцій національних органів нагляду, що призводить до необхідності чіткого виділення нагляду за діяльністю міжнародних інститутів на окремих сегментах ринку;

- посилення конкуренції у банківській системі призведе до активізації процесів злиттів та поглинань (консолідації банківської системи), негативним наслідком якої є ймовірність виникнення надвеликих банків, втрата стійкості яких може призвести до системної кризи, що вимагає розробки окремого механізму нагляду за такими установами;

- у результаті включення банківської системи України у світовий фінансовий простір зростає залежність банків від стану світової економіки, тому навіть ті банки, які працюють виключно на національних ринках, чутливі до світових фінансових криз, тобто високий рівень перетину фінансових ринків підвищує небезпеку передачі ризиків.

Отже, за результатами дослідження можна зробити висновки:

- в цілому банківська система достатньо капіталізована, хоча є значний дисбаланс в капіталізації окремих банків. Найкраще капіталізована група найбільших банків;

- найбільше вітчизняна банківська система потерпає від проблемної кредитної заборгованості та відносного «штилю» на ринку кредитування;

- незважаючи на кризовий стан економіки України, банківська система протистоїть кризовим явищам, і є фінансово стійкою на даному етапі;

- необхідним є подальше удосконалення системи банківського нагляду в Україні (за сучасними стандартами) з метою забезпечення динамічного розвитку, конкурентоспроможності на міжнародному ринку банківських послуг.

Література

1. Барановський О.І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: монографія / Барановський О.І. - К.: КНТУ, 2009. — 754 с.

2. Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру: Постанова Правління Національного банку України від 06.08.2014 р. № 464 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=9457558>.

3. Банківський нагляд. Основні показники діяльності банків України. Офіційний сайт НБУ. — [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798

4. Банківський нагляд. Дані фінансової звітності банків України. Офіційний сайт НБУ. — [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097

5. Статистичні дані щодо капіталу банків Німеччини. Центральний банк Німеччини [Електронний ресурс]. — режим доступу: http://www.bundesbank.de/statistik/statistik_zeitreihen.en.php?open=banken&func=row&tr=OU1590&year=

6. Рид Э. Коммерческие банки / Э. Рид, Р. Коттер, Э. Гилл, Р. Смит ; пер. с англ. В. Лукашевича и др. ; под. общ. ред. В. Лукашевича. — М. : Прогресс, 1983. — 501 с.

UDC 336.22:330.322(477)

TAX ON PERSONAL INCOME AS INVESTMENT RESOURCE

ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РЕСУРС

Reinska V.B.,
Senior Lecturer, Department of Finance and Environmental Economics, National University of Water Management and Nature Resources Use, Rivne, Ukraine

Рейнська В.Б.,
старший викладач кафедри фінансів та економіки природокористування, Національного університету водного господарства і природокористування, м.Рівне, Україна